

УДК 378:37.01:37.03

АНТОНІНА МІНЕНОК

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
ДИДАКИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»**

У статті обґрунтовано значення методично-інформаційних матеріалів для навчальної дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство», які покликані допомогти студентам у процесі самостійної та індивідуальної роботи усвідомити проблеми та завдання освітньої галузі «Суспільствознавство» з метою формування професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі.

***Ключові слова:** особистість, студент, вчитель початкової школи, навчально-виховний процес, саморозвиток, самореалізація.*

Очікування суспільства, що стоять сьогодні перед школою і які проголошені в стратегічному документі української освіти – Національній доктрині розвитку освіти, спрямовані на перехід освітньої системи на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоспроможність у європейському та світовому освітніх просторах, формування покоління молоді, що буде захищеним та мобільним на ринку праці, здатним робити особистий духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні знання, навички та компетентності для суспільної інтеграції. Така позиція вимагає від сучасної школи особливо серйозних реформаційних кроків щодо оновлення змісту освіти та щодо застосування нових педагогічних підходів до навчання, впровадження інформаційних та комунікаційних технологій, які модернізують процеси розвитку суспільства [7; 8].

Професійні знання і освоєні ефективні форми навчальної діяльності є підґрунтям для професійного саморозвитку. Але його продуктивність багато в чому залежить від того, наскільки освітня діяльність студента набуває особистісного розвивального значення, а теоретичні і практичні знання – статусу професійних цінностей. Це можливо в тому випадку, якщо навчальний процес спрямований на набуття якісних професійних ознак майбутньої професії (відповідно освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця), створюються умови для переходу пізнавальної активності до професійної активності [3;8].

Проблема самоосвіти вчителя є багатогранною, її значущість для суспільства була доведена ще за античних часів, системного викладу ця

думка набула у класичній педагогіці (Ф. Дістервег, Я. Коменський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський), не втрачає своєї актуальності у сучасній педагогічній науці і практиці (В. Андрущенко, А. Богущ, В. Буряк, С. Гончаренко, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Козаков, О. Савченко та ін.).

Важливо впливати на майбутнього вчителя початкової школи соціально-іміджевим засобами обраної професії, що створює емоційно-позитивне ставлення до неї, посилює професійну спрямованість і готовність до самоосвітньої діяльності. Тому, одним із важливих впливів на формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі підготовки у вищому навчальному закладі має розробка та впровадження науково-методичного забезпечення як для аудиторних, так і позааудиторних форм навчання, де актуалізується студентська професійна самоосвіта, яка трансформується у професійний саморозвиток. У цьому випадку внутрішнім джерелом розвитку особистості виступає самоактуалізація особистості, тенденція до самореалізації; тобто прагнення не до зниження, а до підтримання стану напруги, порушення рівноваги, що особливо характерно для вищих мотивів – мотивів розвитку [4; 5; 6].

А. Маслоу вводить поняття мотивації до зростання і мотивації до отримання того чого не вистачає. Дана точка зору позитивна тим, що характеризує особистість не як закінчений продукт, а у процесі постійного вдосконалення, розвитку; вивчення стану особистості орієнтоване на майбутнє – в напрямі майбутніх можливостей особистості [4].

Це положення, як зазначає, Л. Анциферова, перегукується з положенням Л. Виготського про зони найближчого розвитку і, на наш погляд, тісно корелює з ідеями синергетичного підходу: процес розвитку (саморозвитку) особистості характеризується формуванням нових мотивів, які самопідтримуються системами, що виростають із попередніх систем, але функціонально від них є незалежними [1].

Одним із шляхів формування нових мотивів є, згідно Г. Олпорту, перетворення цінностей у цілі. Та діяльність, яка виступала для людини спочатку як засіб досягнення цілей, починає викликати інтерес сама по собі і знаходить індивідуальну мотивуючу силу – таким чином, мотиви є продуктом розвитку внутрішньої структури діяльності. Дана точка зору не суперечить наступному підходу до вивчення мотивації, яка заснована на принципі саморозвитку особистості, вона розробляється у вітчизняній і зарубіжній психології, насамперед, у рамках психологічної теорії діяльності. Мотив розглядається як центральний, системоутворюючий фактор діяльності. Проблема мотивації, спрямованості особистості – це передусім питання про динамічні тенденції, які в якості мотивів визначають людську діяльність, самі своєю чергою визначаючись її цілями і завданнями [3; 4].

Беручи за основу вищезазначені психолого-педагогічні підходи й принципи, та професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи як пріоритет педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, нами розроблено та впроваджено науково-методичний комплекс, що

включає експериментальні програми виконання самостійних робіт, настановні інформаційні-методичні матеріали для самостійного вивчення, електронний ресурс (електронну фахову бібліотеку, відео-майстер-класи, презентації індивідуальних творчих проєктів) виконання індивідуальних завдань і власних творчих проєктів із навчальної дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» з метою формування професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі. Розроблені методично-інформаційні матеріали покликані допомогти студентам у процесі самостійної роботи усвідомити проблеми та завдання освітньої галузі «Суспільствознавство», основними серед яких є:

- підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах сучасного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій;
- формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення та поваги до інших народів, загальнолюдських цінностей, правових норм міжнародної спільноти, правової свідомості, економічного мислення;
- формування в учнів критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, життєвих та прикладних особистісно-життєтворчих, соціалізуючих, комунікативних, інтелектуально-інформаційних навичок;
- формування в учнів почуття власної гідності, відповідальності, особистого ставлення до подій і явищ міжнародного значення, суспільного життя, досвіду емоційно-оцінної діяльності, здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір, встановлювати особисті цілі, спрямовані на розвиток суспільства, держави, забезпечення власного добробуту та добробуту своєї родини.

Зміст освітньої галузі «Суспільствознавство» містить розділи «Людина як особистість», «Людина серед людей», «Людина в суспільстві», «Людина і світ». Суттєвими є зміни у назвах освітніх галузей (згідно нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти), зокрема – назву освітньої галузі «Людина і світ» змінено на дві окремі галузі – «Природознавство» і «Суспільствознавство». У Базовому навчальному плані початкової загальної освіти згідно з додатком №1 перерозподілено кількість годин на вивчення предмету освітньої галузі «Суспільствознавство», збільшено кількість годин на вивчення предмету освітньої галузі «Природознавство» (на 1 год.) [2].

Чітка організація навчально-виховного процесу в початковій школі забезпечить створення оптимальних умов для подальшого становлення особистості дитини, формування вміння й бажання вчитись та самовираження її в усіх видах діяльності.

Зміст самостійної роботи та результати проведення науково-дослідної роботи з навчальної дисципліни «Методика навчання освітньої галузі

«Суспільствознавство» сприятимуть формуванню готовності студента до вивчення інших курсів, зокрема: «Методики навчання освітньої галузі «Природознавство», «Методика навчання основ здоров'я» та ін. У пояснювальній записці до Програми зазначено, що одним із основних завдань предмета «Я у світі» є «розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві через активне спілкування із соціальним оточенням, накопичення досвіду комунікативної діяльності, толерантної поведінки, співпереживання та солідарності з іншими людьми».

Розвиток соціальної компетентності молодших школярів може супроводжуватися окремими психологічними проблемами. Це пов'язано з тим, що спілкування й відносини дітей дошкільного та молодшого шкільного віку проходять досить складний шлях вікового розвитку. Зі вступом до школи соціальне оточення дитини молодшого шкільного віку розширюється: в ньому з'являються однокласники та вчитель. В умовах нової провідної діяльності (навчання) дітям потрібно дотримуватись нових форм поведінки, тому взаємини з дорослими та однолітками перебудовуються. При цьому активізуються певні особистісні якості дитини: активно формуються й розвиваються навички спілкування з учителем та ровесниками, зав'язуються міцні дружні стосунки. Проте дитячий колектив може активізувати й негативні якості дитини, стимулювати агресивність, викликати стійкий конфлікт дитини з однолітками, надмірну гнучкість, підкорення більшості [5; 6; 7].

Для того, щоб забезпечити успішну реалізацію завдання соціалізації дітей на уроках «Я у світі», подолати негативні прояви соціальної взаємодії дітей вчителю необхідно організувати дієвий постійний психологічний супровід викладання цього предмета. Поєднуючи візуальні, аудіо-звукові та рухові засоби, вчитель може бути впевненим, що активізовано три рівні розумової активності дітей, які відповідають за мислення, почуття й діяльність, тобто психологічно учень налаштований на урок та соціальну взаємодію.

Особливості й специфіка досягнення мети та реалізації завдань освітньої галузі:

- наступність у зв'язках між дошкільною, початковою загальною та базовою загальною середньою освітою, системність, перспективність у межах предмета і його зв'язок з іншими навчальними дисциплінами в системі початкового навчання;
- Державний стандарт початкової загальної освіти визначає соціальну і громадянську компетентності як ключові, які мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві, дотримання соціальних норм;
- соціальна і громадянська компетентності як ключові, що реалізуються через комплекс компетенцій, які мають специфіку залежно від конкретної галузі, предмета, вікових можливостей учнів;

- вивчення освітньої галузі спирається на соціальний досвід молодших школярів, зв'язок навчального матеріалу з життям;
- активне і свідоме нагромадження, а відтак – і узагальнення вражень із різних джерел, доцільну організацію самостійної і пошукової діяльності учнів;
- курс об'єктивно має міжпредметний характер, тому в його конструюванні забезпечено значення самостійного поглибленого вивчення тем, оригінальний зміст, який не дублює соціального і науково-пізнавального матеріалу інших навчальних предметів;
- світоглядний зміст освітньої галузі, вона є ядром виховного впливу на особистість дитини;
- образне, чуттєво-емоційне сприйняття матеріалу;
- предмет охоплює такі теми: «Людина», «Людина серед людей», «Людина в суспільстві», «Людина у світі», що сприяє поетапному усвідомленню учнями єдності компонентів мікро і макро соціуму, «Я – сім'я – школа – рідний край – Україна – світ» [2].

Самостійна робота студентів має бути спрямованою на отримання поглиблених знань, що включають впровадження інтерактивних форм і методів навчання, соціальної адаптації за складних умов професійної адаптації.

Основними завданнями є:

- забезпечення активної позиції учня в набутті особистісних цінностей, а через них – суспільно значущих;
- максимальна опора на життєвий досвід учнів, який розвивається в процесі взаємодії учня з навколишнім світом;
- створення такого соціокультурного середовища, в якому учні мають змогу пропустити через себе норми, приписи, правила, які виправдовують себе в суспільному житті;
- розгляд світу і його подій із різних точок зору, з різних рольових позицій;
- постійна зміна ролей зумовлює широту поглядів на світ людей, вчинків, поведінки, дозволяє їх розглядати як взаємозумовлені, взаємозалежні, створює умови для координації різних соціальних позицій;
- важливо заохочувати звернення учня до власного «Я», до використання життєвого досвіду, до апробаційних дій, подолання труднощів, творення нового знання;
- проблема добору навчального матеріалу за критеріями: науковості, систематичності і частотності розгляду.

Із метою закріплення програмного матеріалу навчальної дисципліни та самостійно опрацьованого матеріалу студентам рекомендовано написання рефератів.

Реферат – індивідуальне завдання, що містить стислий письмовий виклад змісту джерел інформації з певної теми навчальної дисципліни.

Дидактичні цілі написання реферату:

- набуття вміння самостійно аналізувати різноманітні соціальні проблеми сучасності, висловлювати своє ставлення до них;
- Україна – її державотворчі цінності, вироблення громадянських почуттів, поведінкових еталонів;
- використання «зразка» для вироблення в учнів власних життєвих стратегій – видатні постаті, успішні люди, патріотично спрямовані, що уміють переборювати життєві труднощі і йдуть до власної мети;
- використовувати значну питому вагу етико-правової тематики, що дозволить у подальшому логічно вводити новий курс етичного спрямування;
- крім раціонально-понятійних компонентів, широко представляти емоційні, що передбачають оцінку діяльність учнів, вибіркоче ставлення до об'єкту діяльності, самовираження, самооцінку, відгук на почуте і побачене.

Теми рефератів передбачають розгляд найбільш актуальних і складних питань, що виникають у студентів при вивченні дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство».

Проблемні теми для поглибленого вивчення:

Обґрунтування суттєвих змін у назвах освітніх галузей: назву освітньої галузі «Людина і світ» змінено на дві окремі галузі – «Природознавство» й «Суспільствознавство».

Обґрунтування перерозподілу кількості годин на вивчення предмету освітньої галузі «Суспільствознавство», згідно Базового навчального плану початкової загальної освіти.

Як ми маємо говорити з дітьми про те, як співвідноситься реальне життя з нашими уявленнями (формувати в них систему поглядів на світ і власне місце в ньому; виховувати свідоме ставлення до довкілля та власного «Я»; плекати систему морально-духовних цінностей).

Що ми виховуємо у дітей на агресивних персонажах сучасних мультфільмів, телесеріалів та комп'ютерних ігор (аналіз циклу мультфільмів, серіалів та ін.).

Парадокс між низьким рівнем інтелектуальних можливостей та високими пізнавальними потребами дитини.

Складна, але водночас надзвичайно важлива річ – узгодження між картиною світу, яка задається дитині в сім'ї (наприклад, релігійній), і тією, яка пропонується в навчальному закладі (наукова), і моделлю яку юна особистість будує певною мірою самостійно, під впливом певних життєвих вражень (казковою, міфологічною).

Як слід організувати спеціальну діяльність спостереження, пізнання, оцінки здобутої інформації, її обговорення з іншими, відображення в художніх образах, для побудови точного і достовірного образу світу.

Важливість формування в дитини адекватної світоглядної позиції – її реалістичні уявлення про саму себе – своє фізичне (зовнішність, організм, практичні вміння, розвиток рухової активності), психічне (думки, почуття,

бажання, наміри, плани, ідеали, інтереси) та соціальне «Я» (соціально-моральні якості, вміння спілкуватися, розв'язувати конфлікти, ставити себе на місце іншого, поводитися совісно, орієнтуватися в своїх правах та обов'язках, визначати власний статус у колі однолітків).

Збалансовувати в дитині індивідуальне і соціальне начала – важливий напрям виховної роботи у початковій школі.

Дитина як суб'єкт пізнавальної, предметно-практичної та комунікативної діяльності, завдяки чому вона задовольняє свої потреби у фізичному, психічному та соціальному зростанні.

Фундамент становлення дитини як свідомої особистості з оптимістичним світобаченням, довірливим ставленням до довкілля та власного «Я», відчуттям задоволеності своїм життям.

Формування уявлення про неповторність людини, як біологічну і соціальну істоту, формування моральних якостей, вміння виявляти і оцінювати їх у життєвих ситуаціях.

Формування уявлення про характер людини (чесність, доброта, щедрість, працьовитість), прагнення до самостійності, навчання як складова життєвого успіху.

Особливості формування уявлень про суспільство як єдність людських спільнот, їх різноманітність, стосунки людей у суспільстві.

Методика ознайомлення дітей із національними символами України.

Методика ознайомлення молодших школярів із правами та обов'язками громадян.

Методика ознайомлення молодших школярів з історичною та культурною спадщиною України, регіону, міста, селища.

Методика ознайомлення молодших школярів з правопорушеннями серед дітей, юридична відповідальність за їх скоєння.

Формування уявлення про сім'ю, склад сім'ї, основні обов'язки в сім'ї. Шанобливе ставлення до старших та до інших членів сім'ї.

Методика ознайомлення молодших школярів з правилами поведінки у громадських місцях.

Формування уявлення про Україну – європейську державу.

Методика ознайомлення молодших школярів з винаходами людства, славетними українцями та їх внесок у світову науку, культуру, спорт.

Методика проведення уроків – уявних подорожей.

Формування уявлення про різноманітність народів світу, їх культур, звичаїв.

Використання краєзнавчого матеріалу при вивченні освітньої галузі «Суспільствознавство».

Реалізація принципу здійснення зв'язку з реальністю шляхом використання вітагенних технологій на уроках «Я у світі».

Головні технологічні елементи організації навчання на уроці діалогічної взаємодії при вивченні освітньої галузі «Суспільствознавство».

Формування громадянської компетентності у молодших школярів на уроках «Я у світі». Формування соціальної компетентності у молодших школярів на уроках «Я у світі».

У рефераті (проекті) необхідно визначити предмет і завдання досліджень, проаналізувати й узагальнити інформацію літературних джерел за обраною темою, зіставити погляди на проблему різних авторів, висловити й аргументувати власну позицію.

Висновок. Отже, самостійна та індивідуальна робота студентів є дієвими чинниками особистісного професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у процесі підготовки у вищих навчальних закладах. Її ефективно впровадження формує професійну мотивацію до творчої професійної діяльності і подальшого професійного саморозвитку у майбутній професійній діяльності.

Мотивація студентів до професійного саморозвитку формується як у процесі самостійної роботи, так і під «зовнішнім» впливом – взаємодією з викладачем, що створює такі педагогічні умови, які надають цілеспрямованого характеру навчально-професійній діяльності, формують і активізують професійно значущі мотиви, сприяють професійному становленню особистості майбутнього фахівця. Ця взаємодія являє собою інтеграцію мотивів, створюючи формуючі властивості системи. Безумовно, це передбачає не нав'язування готових мотивів і цілей студентам, а їх актуалізацію: створюються різноманітні умови реалізації процесу професійно-творчого саморозвитку, які наочно показують незрілість або неактуальність одних мотивів і значимість інших. Тим самим, бажані мотиви й цілі складаються і розвиваються у студентів із урахуванням і в контексті з досвідом навчально-професійної діяльності, на основі їх індивідуальних переконань і внутрішніх прагнень.

Перспективи подальших розвідок передбачають моніторингові дослідження готовності до самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системе / И. Л. Анцыферова // В кн. : Психология формирования и развития личности. – М. : Наука. –1981. – С. 3-29.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1-18.
3. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития: Учеб, пособие для студ. сред. пед, учеб. заведений / Владимир Маралов. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 256 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
5. Міненко А. О. Розвиток самостійності студента як умова професійно-творчого самовдосконалення майбутнього учителя початкової школи / А. О. Міненко // збірника наукових праць «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова»: «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики»: К. : – № 25(35) – 2015.– 211 с. – С. 105-109.

6. Миненок А.А. Характеристика педагогических условий обеспечивающих эффективность процесса самообразования и саморазвития будущего учителя начальной школы / А.А. Миненок // «Сучасна наука». Серія : Педагогіка. Інноваційний парк – компанія «Nemogos». – Прага. - Чеська Республіка. – 2015. – № 4. – С. 53-60.

7. Федій О. А. Актуальні питання самовиховання студентів педагогічних вузів / О. А. Федій // Педагогічні та соціально-психологічні аспекти виховання у контексті сучасного європейського виміру : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 4-6 жовт. 2006 р.). – Полтава : ПДПУ, 2006. – С. 27-29.

8. Чудина Е. Е. Профессионально-личностное саморазвитие как показатель качества современного образования [Электронный ресурс] / Е. Е. Чудина. – Режим доступа : <http://www.wecom.ru/structure/?idstucture=29>.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2015 р.

Миненок А.

Черниговский национальный педагогический университет им. Т.Г. Шевченко, Украина.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ДИДАКТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ДИСЦИПЛИНЫ «МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ «ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЕ»»

В статье обосновано значение методико-информационных материалов для учебной дисциплины «Методика образовательной отрасли «Обществоведение», призванных помочь студентам в процессе самостоятельной и индивидуальной работы осознать проблемы и задачи образовательной отрасли «Обществоведение» с целью формирования профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы в условиях учебы в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: личность, студент, учитель начальной школы, учебно-воспитательный процесс, саморазвитие, самореализация.

Minenok A.

Chernigiv national pedagogical university named after T. Shevchenko, Ukraine.

FORMING OF INFORMATIVELY-DIDACTIC SPACE OF DISCIPLINE "METHODOLOGY OF EDUCATING OF EDUCATIONAL INDUSTRY «SOCIAL SCIENCE»

In the article the value of methodically informative materials is reasonable for educational discipline "Methodology of educational industry «Social science» which is called to help students in the process of independent and individual work to realize problems and tasks of educational industry «Social science» with the purpose of forming of professional self-development of future teachers of elementary school in the conditions of studies in higher educational establishment.

Key words: personality, student, teacher of elementary school, educational process, self-development, self-realization.